

TÜRK DİLİ

AYLIK FİKİR VE EDEBİYAT DERGİSİ

Cilt: VII

1 nisan 1958

Sayı : 79

DERLEME SÖZLÜĞÜ

ÖMER ASIM AKSOY

VIII. Türk Dil Kurultayı *Derleme Sözlüğü* adlı yeni bir sözlük hazırlanmasına karar verdi. Bu, halk ağzında kullanıldığı halde yazı diline geçmemiş olan kelimelerin sözlüğü olacaktır.

Şimdi elimizde *Söz Derleme Dergisi* adını taşıyan böyle bir sözlük varken yeni bir *Derleme Sözlüğü* hazırlanmasına neden lüzum görülmüştür? Bunu açıklayabilmemiz için önce *Söz Derleme Dergisi* hakkında biraz bilgi vermemiz, ondan sonra yeni eserin buna neler katabileceğini belirtmemiz gerektir.

1933—1934 yıllarında Atatürk'ün özel ilgisi, önderliği ve hükümetin bir kararnamesiyle bütün resmî örgütler görevlendirilerek halk ağzından sözler derlenmiş, 150.000 fiş içinde Türk Dil Kurumu'na gönderilen bu sözler 1957 yılına kadar süren çalışmalarla altı cilt halinde yayımlanmıştır. *Söz Derleme Dergisi*'nin 1709 sahife tutan ilk dört cildinde yirmi beş, otuz bin söz vardır. Bunlar alfabe sırasına konulmuş halk ağzı kelimeleridir. Madde içinde yazı dilindeki karşılıkları verilmiş, her sözün hangi köyden, hangi kasabadan derlendiği gösterilmiştir.

Eserin beşinci cildi, bu dört cildin "*yazı dilinden halk ağzına*" indeksidir. Yani bu ciltte madde başları, alfabe sırasına konulmuş yazı dili kelimeleridir. Madde içinde bunların halk ağzındaki karşılıkları vardır. Bu cilt 427 sahife tutmuştur.

Altıncı ciltte sadece folklor sözleri bulunmaktadır. Derlemelerin folklorla ilgili olanları bu ciltte toplanmış ve açıklamaları yapılmıştır. Her maddede, sözün kim tarafından ve nereden derlendiği yazılıdır. İçinde 900 madde bulunan bu cilt 152 sahifedir.

Söz Derleme Dergisi iki yıl süren bir derlemenin verimidir. Halbuki halk ağzında yaşayan bütün kelimelerin bu kadar kısa zamanda derlenmiş olmasına imkân yoktur. Nitekim şimdi görül-

mektedir ki birçok halk ağız kelimeleri bu eserde yer almamıştır. Öte yandan gerek kelimelerde, gerek anlamlarda bazı yanlışlıklar bulunduğu yapılan incelemelerle anlaşılmıştır. Bundan başka *Söz Derleme Dergisi*'nde, yalnız alfabemizdeki harfler kullanıldığından halk ağızında pek yaygın olan bazı sesler belirtilememiştir.

İşte bu eksiklerin tamamlanması maksadiyle Türk Dil Kurumu 1952 yılından beri yeni bir derleme yapmaktadır. 1959 yılı ortalarına kadar sürecektir olan bu derlemenin eski derlemeden farklı yönleri şunlardır :

a) Derleyiciler, dil işlerine meraklı olan kimselerdir. Derleme yapmak isteyen ve bu işi başarabilecek olan kimseler derleyici olmuşlardır.

b) Derleyicilere derleme için daha geniş zaman verilmiştir.

c) Kendilerine *Söz Derleme Dergisi* ile birlikte, yapacakları işi açıkça gösteren birer kılavuz gönderilmiş, bunda *Söz Derleme Dergisi*'nin eksiklerini tamamlamak ve yanlışlarını düzeltmek için ne yolda çalışacakları belirtilmiştir.

d) Halk ağızında yaygın olan seslerden dördünün ñ, ħ, é ve uzatma (-) işaretleriyle gösterilmesi sağlanmıştır.

Altı yıldan beri sekiz yüzden fazla derleyici derleme yapmış ve şimdiye kadar Kurumumuza 280.000 fiş gelmiştir. İş bittiği zaman fiş sayısının 300.000 i aşacağı anlaşılmaktadır.

Görülüyor ki ikinci derleme fişleri, sayıca birinci derleme fişlerinin iki katı olmuştur. Bunların *Derleme Dergisi*'nde bulunmayan yeni kelimeler getirdiği, eski kelimelerin anlamlarına yeni anlamlar kattığı, evvelce sayılı yerlerden derlenmiş kelimelerin daha birçok yerlerde kullanıldığını gösterdiği ve halk telâffuzundaki seslerden dördünü belirttiği düşünülürse yeni derlemelerin eskisinden yalnız miktarca değil, nitelikçe de çok üstün olduğu hemen anlaşılır.

Eski ve yeni derlemeler üzerinde yaptığımız şu açıklamalar, yeni bir derleme sözlüğü hazırlanmasına neden lüzum görüldüğünü ortaya koymaktadır. Yeni derlemelerle eski derlemeler kaynaştırılarak meydana getirilecek olan bu eser, *Söz Derleme Dergisi*'nin en az üç büyüklüğünde yani 5000 - 6000 sahifelik bir sözlük olacaktır.

Burada *Derleme Dergisi*'nin büyük değerini inkâr etmediğimizi de belirtmek isteriz. Bu kitap, bütün kusurlarıyla birlikte dilimizin zengin bir hazinesi ve ölmez bir anıttır. Ancak her eserin daha sonraki çalışmalarla olgunlaşacağını unutmamak gerektir.